

БАЛЬНЕОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета дослідження. У статті висвітлюються особливості функціонування бальнеологічних ресурсів у рекреаційному комплексі Хмельницької області. Завдання полягає у: аналізі місця бальнеологічних ресурсів у рекреаційно-туристській діяльності області; дослідженні закономірностей розміщення родовищ мінеральних вод; дослідженні та аналізі використання вод у лікуванні; висвітленні перспектив використання мінеральних вод.

Методика. У статті було використано взаємодоповнюючі методи дослідження: аналіз статистичних матеріалів, описовий метод, математичний, порівняльно-географічний. Для розробки картосхеми використано картографічний метод.

Результати. В статті розкрито роль бальнеологічних ресурсів в рекреаційному комплексі Хмельниччини. Проаналізовано особливості функціонування санаторіїв з використанням мінеральних лікувальних вод в області. Висвітлено лікувальні властивості вод та географічні закономірності їх поширення. Досліджено кількісні та якісні характеристики бальнеологічних ресурсів.

Наукова новизна. Висвітлено лікувальні властивості мінеральних вод та географічні закономірності їх поширення. Досліджено кількісні та якісні характеристики бальнеологічних ресурсів. За результатами дослідження складена картосхема.

Практична значимість. Запропоновано шляхи підвищення ефективності використання бальнеологічних ресурсів Хмельницької області. Матеріали статті можна використовуватися в туристичних довідниках.

Ключові слова: бальнеологічні ресурси, рекреаційні ресурси, мінеральні води, родовища мінеральних вод, Хмельницька область.

БАЛЬНЕОЛОГИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ

Цель исследования. В статье освещаются особенности функционирования бальнеологических ресурсов в рекреационном комплексе Хмельницкой области. Задача состоит в: анализе места бальнеологических ресурсов в областной рекреационно-туристической деятельности; исследовании закономерностей размещения месторождений минеральных вод; исследовании использования вод в лечении; освещении перспектив использования минеральных вод.

Методика. В статье были использованы взаимодополняющие методы исследования: анализ статистических материалов, описательный метод, математический, сравнительно-географический. Для разработки картосхемы использован картографический метод.

Результаты. В статье раскрыта роль бальнеологических ресурсов в рекреационном комплексе области. Проанализированы особенности функционирования санаториев с использованием минеральных лечебных вод. Освещенно лечебные свойства вод и

географические закономерности их распространения. Исследованы количественные и качественные характеристики бальнеологических ресурсов.

Научная новизна. Освещено лечебные свойства минеральных вод и географические закономерности их распространения. Исследованы количественные и качественные характеристики бальнеологических ресурсов. По результатам исследования составлена картосхемы.

Практическая значимость. Предложены пути повышения эффективности использования бальнеологических ресурсов Хмельницкой области. Материал статьи можно использовать в туристических справочниках.

Ключевые слова: бальнеологические ресурсы, рекреационные ресурсы, минеральные воды, месторождения минеральных вод, Хмельницкая область.

УДК 911.9: 379.85

Dolynska Olesya Olehivna

Taras Shevchenko Kyiv national University, Kyiv,
Ukraine, e-mail: olesyunchyk@mail.ru

BALNEOLOGICAL RESOURCES OF KHMELNYTSKYI REGION

Purpose. The article deals with the peculiarities of balneological resources functioning in the Khmelnytskyi region recreation complex. It is analyzed: the place of balneological resources in regional recreation and tourism activities; the laws of distribution of mineral waters deposits; investigation and analysis of water use in the treatment; it is highlighted the prospects of mineral waters use.

Methods. The article was used complementary research methods: analysis of statistical data, descriptive method, mathematical, comparative and geographical. For maps developing it was used mapping method.

Results. The article deals with the role of balneological resources of recreation complex in Khmelnytskyi region. It is analyzed the peculiarities of the regional mineral water health centers activities. The therapeutic properties of waters and geographical patterns of their distribution are highlighted. The quantitative and qualitative characteristics of balneological resources were studied.

Scientific novelty. The therapeutic properties of mineral waters and geographical patterns of its distribution are highlighted. The quantitative and qualitative characteristics of balneological resources were studied. The map was created according to the study.

The practical significance. It was proposed the ways efficiency usage the mineral water resources of Khmelnytskyi region. The material can be used in tourist reference book.

Key words: balneological resources, recreation resources, mineral waters, mineral water fields, Khmelnytskyi region.

Постановка проблеми. Україна володіє потужним природно-ресурсним комплексом, основу якого складають земельні та мінерально-сировинні ресурси. Достатньо високий рівень забезпеченості території країни водними і рекреаційними ресурсами. Одним з регіонів перспективного розвитку рекреації в нашій країні є Хмельницька область. Вона має вигідне географічне розташування та великий рекреаційно-туристичний потенціал. Надзвичайно актуальним є вивчення бальнеологічних ресурсів Хмельниччини, оскільки вони становлять значні перспективи у розвитку рекреаційної діяльності на цій території.

Область є одна з найбагатших в Україні по запасам мінеральних вод: володіє перспективними запасами унікальних мінеральних лікувальних вод, що мають світове значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему використання бальнеологічних ресурсів досліджували багато вчених багатьох вчених: С. В. Арсеніна, М. В. Лобода, О. Н. Нечипуренко, О. Г. Топчієв. Бальнеологічні ресурси у свої роботах вивчали: О. О. Бейдик, В. А. Лебедев, В. В. Мешков, А. М. Ярош та інші. Складові рекреаційного комплексу Хмельницької області у свої роботах описували: Г. А. Білецька, Т. Г. Гільберг, О. Ю. Танасійчук, І. М. Шоробура.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми є висвітлення особливостей функціонування бальнеологічних ресурсів у рекреаційному комплексі Хмельницької області.

Формулювання цілей статті. Завдання полягає у аналізі місця бальнеологічних ресурсів у рекреаційно-туристській діяльності області; дослідити закономірності розміщення родовищ мінеральних вод; дослідити та проаналізувати використання вод у лікуванні; висвітлити перспективи використання мінеральних вод.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день Хмельницька область ще не повною мірою використовує свої рекреаційні ресурси. За масштабами туристичної діяльності вона значно поступається лідерам цієї галузі: Одеській області, Карпатському регіону, Приазов'ю. У 2015 р., кількість туристів становила 25416 осіб, що значно менше ніж може обслуговуватися туристичними об'єктами.

Хмельницька область одна із найперспективніших областей України для розвитку туристичного господарства. У структурі рекреаційних ресурсів регіону виділяють дві складові: природну і соціально-економічну. Хмельниччина наділена різноманітними природними рекреаційними ресурсами (кліматичні, біологічні, гідрологічні, ландшафтні, джерела мінеральних вод тощо). Загальна площа земель, придатних для рекреаційного використання, становить близько 13%. Особливе місце в системі рекреаційного використання території Хмельницької області посідають бальнеологічні ресурси.

Бальнеологічні ресурси – природні лікувальні речовини, які використовуються для не медикаментозного лікування на курортах і в інших умовах. Ці ресурси беруть участь в основному процесі суспільного виробництва – відтворенні робочої сили, яке полягає в неперервному відновленні: фізичних сил і розумових здібностей людини, її психічного стану, відновленні та підвищенні кваліфікації працівників, зростанні їх загальноосвітнього та фахового рівнів, «виробництві» людини як цілісного та універсального продукту суспільства. До бальнеологічних ресурсів належать лікувальні мінеральні води та пелоїди (грязі) [2].

Хмельниччина володіє величезним різноманіттям і запасами мінеральних вод. На її території зосереджені перспективні родовища

мінеральних, лікувальних вод. Сукупність багатокomпонентних органічних та хімічних речовин, газового складу та мікрофлори визначають їх оригінальність та надзвичайно високу бальнеологічну активність під час лікування різноманітних хвороб та виведення з організму радіонуклідів [3]. Це визначається унікальними тектонічними умовами і геологічною структурою. Схили Українського кристалічного щита, Подільського плато, розломи Товтрового кряжу рифогенного походження природно сформували унікальний мінералогічний і тектонічний потенціал на водорозділі Подільської височини. Це й визначило появу великої кількості родовищ різноманітних мінеральних вод, схожих за своїми лікувальними властивостями до «Нафтусі», «Миргородської» [4].

Основний вид бальнеологічних ресурсів – це мінеральна, природна вода, що має лікувальні властивості внаслідок підвищеного вмісту біологічно-активних компонентів [1].

Мінеральні підземні води мають лікувальні властивості внаслідок підвищеного вмісту біологічно-активних елементів, що сприяє виведенню з організму радіонуклідів, пестицидів, нітратів. Використання «Збручанської Нафтусі» як в Україні, так і в нашій області ще є непоширеним, але поступово ситуація поліпшується. Лікувальні, мінеральні води області належать до шести груп: слабомінералізовані з підвищеним вмістом органічної речовини типу: «Нафтуса», хлоридні натрієві малої мінералізації без специфічних бальнеологічних компонентів типу «Миргородська», хлоридні натрієві бромні води високої мінералізації, хлоридні кальцієво-натрієві бромні слабкі розсоли, слабомінералізовані радонові, слабомінералізовані вуглекисло-радонові. Природні столові води є гідрокарбонатними різного катіонного складу [5].

Санаторії мають певну спеціалізацію. На території області знаходяться поклади мінеральних лікувальних вод, які можна використовувати у лікуванні:

- 1) Захворювань шлунково-кишкового тракту (Теофіпольське родовище, Маківське родовище, Волочиське родовище);
- 2) Захворювань опорно-рухового апарату (Полонське родовище, Шепетівське родовище, Кам'янець-Подільське родовище);
- 3) Урологічних захворювань (Мукшинське родовище, Маківське родовище, Збручанське родовище, Зайчиківське родовище, Волочиське родовище);
- 4) Ендокринологічних захворювань (Мукшинське родовище, Збручанське родовище, Зайчиківське родовище);
- 5) Порушень обміну речовин (Маківське родовище, Волочиське родовище) (табл. 1).

Крім зазначених раніше, розвіданих родовищ на території області виявлено 9 покладів мінеральних вод, а саме: Сокириницький, Жибинецький, Кам'янець-Подільський (дві свердловини), Головчинецький, Зінківський, Білогірський, Ленковецький і Вільховецький. На сьогоднішній день, у зв'язку з складною економічною ситуацією, все більше громадян України надають перевагу відпочинку в нашій країні, а не поїздкам за кордон. Це повинно стати

рушійною силою для розвитку вітчизняних курортів. На території Хмельницької області діє 11 санаторіїв, які можуть одночасно прийняти понад 3000 туристів. Санаторії відрізняються ціновою політикою, кількістю процедур та рівнем надання послуг. Усі заклади мають бальнеологічну спеціалізацію. Більшість з них, крім мінеральних вод, використовують також лікувальні грязі. Під час лікування водою, люди проживають не лише санаторії, а також в готелях, приватних комплексах, що збільшує кількість ліжко-місць. В Хмельницькій області найбільш розвинуту курортно-рекреаційну інфраструктуру, найкраще розташування та рівень вивченості родовищ мінеральних вод має курорт Сатанів, де діє 5 санаторіїв, десяток готелів та приватних садиб.

Таблиця 1.

Родовища мінеральних вод Хмельницької області [5; 6]

<i>Назва родовища</i>	<i>Запаси</i>	<i>Склад</i>	<i>Розташування</i>	<i>Санаторії</i>	<i>Лікувальні властивості</i>
Теофіпольське родовище мінеральної води	190 м ³ на добу 190 м ³ на добу	хлоридно-натрієвий типу Миргородська	с.Коров'є с.Волиця-Польова Теофіпольський район	санаторій «Колос»	для лікування шлунково-кишкового тракту
Полонське родовище мінеральної води	300 м ³ на добу	Родо радо	м. Полонне	проектується санаторій «Полонь»	Захворювання опорно-рухового апарату
Шепетівське родовище мінеральної води	900 м ³ на добу	радонова	м. Шепетівка	Не використовується	Захворювання опорно-рухового апарату
Мукшинське родовище мінеральної води	70 м ³ на добу	типу «Нафтуся»	с. Привороття Кам'янець-Подільського району	Санаторій «Лісова пісня»	Урологія, гастроентерологія, ендокринологія
Маківське родовище мінеральних вод	43 м ³ на добу 60 м ³ на добу	типу «Нафтуся», Миргородська	с.Маків Дунаєвського району	санаторій «Україна»	кишково-шлункового тракту, сечостатевої системи, органів опору та руху, порушення обміну речовин, гінекологія
Кам'янець-Подільське родовище мінеральних вод	100 м ³ на добу	Бромно-хлоридно-кальцієво-натрієві води високої мінералізації	м. Кам'янець-Подільський	Не використовується	Захворювання опорно-рухового апарату
Збручанське родовище мінеральних вод	257 м ³ на добу	типу «Нафтуся»	смт Сатанів Городецького району	Санаторно-оздоровчі заклади курорту Сатанів	Урологія, гастроентерологія,

					ендокриноло гія
Зайчиківське родовище мінеральних вод	288 м ³ на добу	типу «Нафтуся»	с. Зайчики Волочиського району	Не використову- ється	Урологія, гастроентеро- логія, ендокриноло гія
Волочиське родовище мінеральних вод	144 м ³ на добу	типу «Нафтуся»	м. Волочиськ	Санаторій «Райдуга»	Урологіягастр оентерологі я, ендокриноло гія

Основним природним ресурсом лікувального та оздоровчого значення Сатанівської курортної зони є родовище мінеральних вод типу «Нафтуся» під назвою «Збручанська». Сам курорт розташований на знаменитих Подільських Товтрах. Територія має мальовничу природу - це гориста місцевість, густо вкрита лісами, з чистим повітрям та м'яким кліматом.

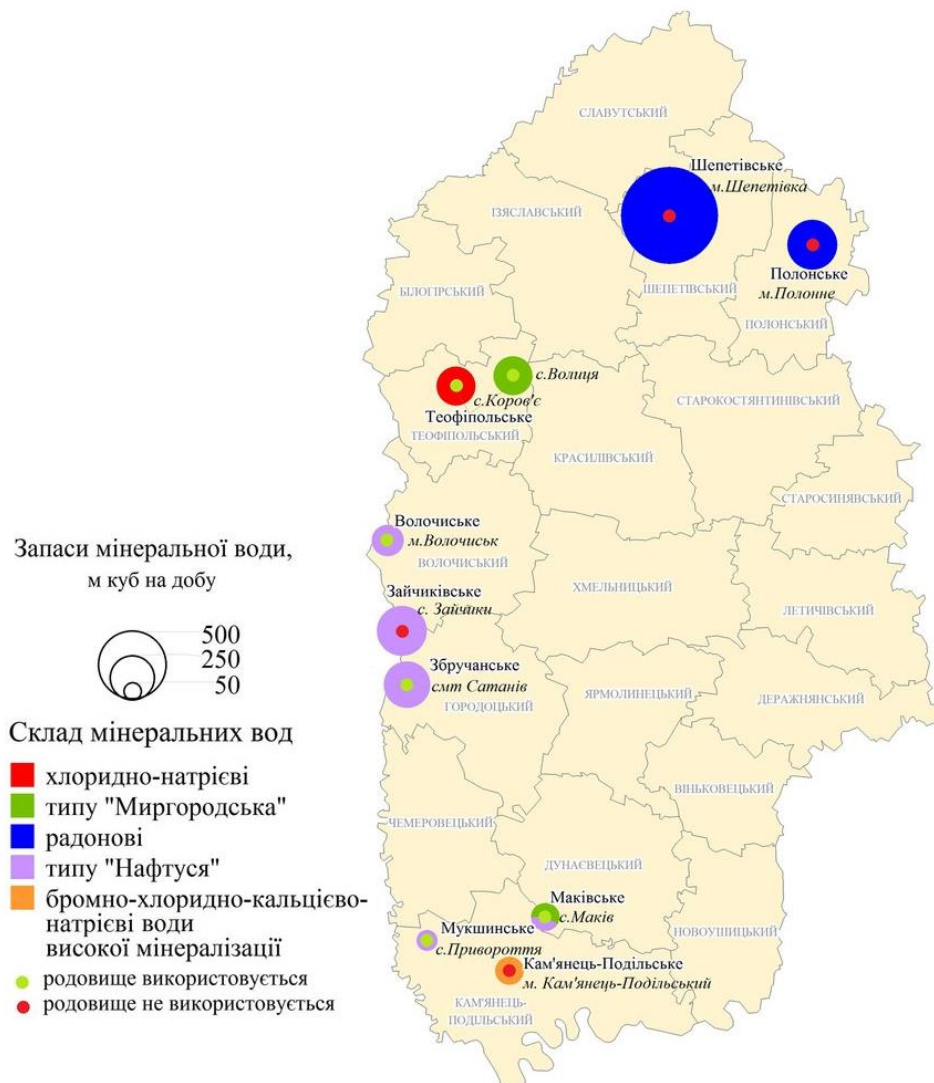

Рис. 1. Найбільші родовища мінеральних лікувальних вод Хмельницької області

Ще з давніх-давен люди поширювали різну інформацію про місцеві цілющі води, котрі «б'ють» з-під землі та лікують людей. Збручанські мінеральні лікувальні води містять багато біологічно активних компонентів, збагачені мікроелементами йоду, броду, міді, марганцю, фтору, двовалентного заліза, фосфору (*Рис. 1*). Городоцький район має великий потенціал для розвитку, важливими сьогодні є залучення іноземних туристів для відпочинку та створення державної програми освоєння родовищ мінеральних вод. Також перспективним для розвитку бальнеологічних курортів є у Волочиському районі. Тут розташовано два родовища мінеральної води, діє санаторій, який може одночасно розмістити 100 відпочиваючих, кілька готелів та садиб для зеленого туризму. Запаси мінеральної води Збручанського родовища розвідано в селах: Сарнів, Курники, Зайчики та в м. Волочиськ, лікувальні грязі в селі Видава та смт Наркевичі. Ще один район Хмельницької області – Теофіпольський, володіє потужними бальнеологічними запасами, крім того, територія розміщена в середній частині Волино-Подільського артезіанського басейну. В районі налічується 80 артезіанських свердловин. В с. Коров'є відкрито родовище лікувально-мінеральної води хлоридно-натрієвого складу, яка відповідає мінеральним водам миргородського типу. Друге розвідане родовище знаходиться на території с. Волиця-Польова.

Родовище мінеральних родонових вод Шепетівського району розміщене на Косецькій ділянці та займає площу 9 км². Мінеральні води цього родовища мають хороші органолептичні показники. Ботанічна пам'ятка природи «Дубовий гай» є окрасою цього регіону. На родовищах мінеральних вод не розташовані санаторії але є готелі та аналогічні місця проживання. Запаси мінеральних вод - одні з найбільших в області.

На основі досліджень Одеського науково-дослідного інституту курортології і медичної реабілітації, родонові води, що в Полонському районі є аналогом родонових вод відомого курорту «Хмільник». Вони можуть використовуватись для лікування периферичної нервової системи, опорно-рухового апарату. Зараз на базі Полонського родовища проектується санаторій «Полонь» на 300 місць. Маківське родовище мінеральних вод Дунаєвецького району використовується лише на 5%. Санаторій, що діє на базі родовища може вміщувати близько 350 осіб. Він розташований на гористій місцевості, вкритій лісами та характеризується м'яким кліматом. Кам'янець – Подільський район є найвідомішим туристичним об'єктом області. У межах цього району вже давно функціонують санаторії, будинки відпочинку, готелі. Проте, вони орієнтуються переважно на відпочинок на річці Дністер. Тут знаходяться різноманітні мінеральні води, але не всі родовища є добре розвідані. Бальнеологічні характеристики є лише в одного дитячого санаторія. Також, в Хмельницькій області є природні столові води, переважно гідрокарбонатні з різним катіонним складом. Ці води використовуються для промислового розливу («Білогірська», «Ольгерд», «Подільночка», «Поляна Подільська»), виробництва солодких напоїв. На території є розвідані

мінеральні кремнієві, сульфідні, залізисті мінеральні води. Прояви яких потребують геологічного, гідрохімічного і бальнеологічного вивчення. Проте, заводи промислового розливу вод знаходяться на відстані понад 80 км., від родовищ, тому при транспортуванні лікувальні властивості дещо втрачаються [6]. З вищевикладеного матеріалу, можемо зробити висновки, що для підвищення ефективності використання бальнеологічних ресурсів Хмельницької області потрібно провести наступні заходи:

- 1) підвищити конкурентоздатність бальнеологічних санаторіїв області;
- 2) покращити інфраструктуру області;
- 3) провести медичне районування санаторіїв області;
- 4) розробити профільність лікування в санаторіях відповідно до результатів проведених аналізу захворювань населення;
- 5) збільшити державне фінансування санаторно-курортних закладів на базі родовищ мінеральних вод;
- 6) використовувати експлуатаційні запаси Зайчиківського та Волочиського родовищ мінеральних вод типу «Нафтуса» у бальнеолікуванні;
- 7) проводити розвідувальні роботи для виявлення мінеральних вод і для подальшої їхньої бальнеологічної оцінки;
- 8) збільшити обсяги виробництва і розливу лікувально-столових і природно-столових вод.

Хмельницька область володіє великими запасами мінеральних лікувальних та столових вод. Існує багато перспективних районів, які вже виконують роль бальнеологічних курортів. Шепетівський та Полонські райони мають розвідані радонові води. Проте, є райони що потребують детального вивчення, а саме: запаси залізних вод у Полонському районі, хлоридні натрієві бромні води високої мінералізації у Волочиському, Кам'янець – Подільському та Новоушицькому районах. Дослідження потребують долини Дністра і річки його басейну. Загалом, Хмельниччина має дуже багато перспективних територій для виявлення лікувальних мінеральних вод [7].

Висновки. Хмельниччина має всі ресурси щоб з часом стати знаним бальнеологічним курортним регіоном. Уже на сьогоднішній день Сатанівський курорт відомий для багатьох українців. В області розвідано багато родовищ мінеральних вод і ще є родовища, які потребують дослідження. Вони розміщені переважно в західній частині області. Значні запаси є і в північній та південній частинах області. Слід відмітити, що регіон характеризується невисокою концентрацією промисловості, сприятливою екологічною ситуацією і значним потенціалом рекреаційних ресурсів. Це все разом робить Хмельниччину привабливою для туристів.

Список використаних джерел:

- 1) Білецька Г. А. Рекреаційні ресурси мінеральних вод Хмельницької області / Г. А. Білецька // Довкілля та здоров'я. – 2008. – № 4. – С. 28-31.
- 2) Мальська М. П., Худо В. В. Туристичний бізнес: теорія та практика. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 424 с.

- 3) Мінеральні лікувальні столові води України. Довідник / Під ред. Бабова К. Д. – Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 1998.
- 4) Новодран О. В. Сучасний стан, вивченість та перспектива використання мінеральних вод Хмельницької області [Текст] / О.В. Новодран, К.Е. Беленький, Л.П. Горбач, А.Л. Погребний // Медицинская реабилитация, курортология, физиотерапия : Науч. практ. журн. 2001. №2. С. 62-63
- 5) Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія: навч. Посібник / Н. В. Фоменко. – К.: Центр навч. літ-ри, 2007. – 312 с.
- 6) Хаєцький Г.С. Аквальні і водно-болотні антропогенні ландшафти Поділля: Автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.11 / Г.С. Хаєцький ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. — Чернівці, 2006. — 20 с. — укр.
- 7) Шоробура І.М. Хмельниччина туристична : навч. посіб. / І.М. Шоробура, Т.Г. Гільбер, О.О. Долинська// - Хмельницький : ПП Заколотний М.І., 2016 - 360 с.

Список использованной литературы:

- 1) Белецкая Г. А. Рекреационные ресурсы минеральных вод Хмельницкой области / Г. А. Белецкая // Довкилля и здоровье (Окружающая среда и здоровье). – 2008. – № 4. – С. 28-31.
- 2) Мальская М. П., Худо В. В. Туристический бизнес: теория и практика. Учеб. пос. – К.: Центр учебной литературы, 2007. – 424 с.
- 3) Минеральные лечебные столовые воды Украины. Справочник / Под ред. Бабова К. Д. – Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 1998.
- 4) Новодран А. В. Современное состояние, изученность и перспектива использования минеральных вод Хмельницкой области [Текст] / О.В. Новодран, К.Е. Беленький, Л.П. Горбач, А.Л. Погребной // Медицинская реабилитация, курортология, физиотерапия : Науч. практ. журн. 2001. №2. С. 62-63.
- 5) Фоменко Н. В. Рекреационные ресурсы и курортология: учеб. Пособие / Н. В. Фоменко. – К.: Центр науч. лит-ры, 2007. – 312 с.
- 6) Хаецкий Г.С. Аква и водно-болотные антропогенные ландшафты Подолья: Автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.11 / Г.С. Хаецкий ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. — Черновцы, 2006. — 20 с. — укр.
- 7) Шоробура И.М. Хмельницкая область туристическая : учеб. пособ. / И.М. Шоробура, Т.Г. Гильбер, А.А. Долинская// - Хмельницкий : ЧП Заколотный Н.И., 2016 - 360 с.

References:

- 1) Beletskaya H. A. Recreational resources of Khmelnytskyi region mineral waters / H. A. Beletskaya // Dovkillya ta zdorov'ya. – 2008. – № 4. – P. 28-31.
- 2) Mal's'ka M. P., Khudo V .V. Travel business: theory and practice. Tutorial book – K.: Center of educational literature, 2007. – 424 p.
- 3) Mineral medical table waters of Ukraine. Reference book / ed. by K. D. Babova – Colomyia: Publishing house "Vik", 1998.
- 4) Novodran A. V. Current state of knowledge and future use of mineral waters in Khmelnytskyi region [Text] / O.V. Novodran, K.E. Belen'ky, L.P. Horbach, A.L. Pohrebnyy // Medical rehabilitation, balneology, physical therapy : Scientific. pract. Journal. 2001. № 2. P. 62-63.
- 5) Fomenko N. V. Recreational resources and balneology: tutorial book / N. V. Fomenko. – K.: Tsentr nauch. literatury, 2007. P. 312.
- 6) Khayets'kyi H .S. Aqua and wetland landscapes of Podolia: author. dis... kand. geogr. Sciences: 11.00.11 / G. S. Haecy ; Chernov. NAT. UN-t im. After Yuriy Fedkovych. — Chernivtsi, 2006. — 20 p. — Ukr.
- 7) Shorobura I. M. Khmelnytska oblast tourism : textbook. manual. / I. M. Shorobura, T. G. Hilber, A. A. Dolynska// - Khmelnytskyi : PE Zakolodnyi M.I. 2016 - 360 p.